

УДК 37.0(09)(477):372(075)

ВПЛИВ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ НА СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Улюкаєва І. Г.

У статті розглянуто стан дошкільної освіти в зарубіжних країнах наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., а також показаний вплив зарубіжного досвіду на становлення вітчизняної дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, дитячі садки, материнські школи, фребелівські товариства, фребелізм.

В статье рассмотрено состояние дошкольного образования в зарубежных странах в конце ХІХ – начале ХХ в., а также показано влияние зарубежного опыта на становление отечественного дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, детские сады, материнские школы, фребелевские общества, фребелізм.

The article considers the state of preschool education in foreign countries at the end of the 19th – the beginning of the 20th century and shows the impact of foreign experience on the formation of the national preschool education.

Key words: preschool education, kindergartens, maternal schools, Froebel associations, froebelism.

Постановка проблеми. Комплексне дослідження історії становлення та розвитку вітчизняної дошкільної освіти неможливе без вивчення відповідних передумов, чинників, різноманітних впливів, а також порівняння даної освітньої галузі зі світовими досягненнями на кожному історичному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За радянських часів в історії дошкільної педагогіки панувала концепція, згідно з якою перші заклади суспільного дошкільного виховання не тільки на теренах колишнього Радянського Союзу, а й взагалі, з'явилися лише після подій 1917 року. Стверджувалося, що ясла й дитячі садки, так звані "паростки комунізму", були досягненням радянської влади, переконливим проявом турботи про жінку-трудівницю. Це була офіційна версія, яка знайшла відображення в науковій і навчальній літературі з історії дошкільної педагогіки. Відмежувавшись від усього світу "залізною завісою", радянська влада малювала свою картину світового устрою. Проте будь-яка об'єктивна інформація щодо розвитку дошкільної освіти в зарубіжних країнах була відсутня. На жаль, ця ситуація не виправлена і сьогодні. Перепонів для об'єктивного вивчення історії зарубіжної дошкільної освіти немає, але вона досі не стала предметом спеціальних історико-педагогічних розвідок. Певною мірою цієї проблеми торкалися науковці, які досліджували становлення та розвиток дошкільної освіти у західних регіонах України в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (З. Нагачевська, Г. Реґо), а також дослідники-компаративісти (О. Локшина, Н. Мельник та ін.).

Мета статті. Розглянути стан дошкільної освіти в зарубіжних країнах, а також показати вплив зарубіжного досвіду на становлення суспільного дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.).

Виклад основного матеріалу. Суспільне дошкільне виховання в Україні починає свою історію з кінця ХІХ століття. У Європі виховні заклади для дітей дошкільного віку з'явилися раніше – ще на початку ХІХ ст. й вже мали певний досвід і теоретико-методичні напрацювання.

Розвиток капіталістичних відносин призвів до масового включення в суспільне виробництво та громадське життя жінок і відповідно поставив проблему догляду за дітьми матерів, що працювали. Виникла гостра потреба у створенні інституцій для дітей дошкільного віку. Відповідно до суспільного розвитку потребу в таких закладах відчували жінки, які належали до різних соціальних станів. Крім того, вони мали розв'язувати і проблеми самих дітей: одних, із бідніших прошарків населення, готувати

до праці (дітей 5–6 років у ті часи вже наймали на роботу), а іншим, більш заможним, – забезпечити загальний розвиток і підготувати їх до школи. Відповідно до цих потреб, із початку XIX ст., у різних європейських країнах почали відкриватися заклади для дітей дошкільного віку. У становленні та розвитку дошкільної освіти в країнах світу протягом XIX – початку XX ст. простежуються як загальні закономірності й тенденції, так і притаманні тільки окремим країнам особливості, національні риси.

Батьківщиною дитячих садків прийнято вважати Німеччину. У 1837 р. у Бланкенбурзі німецький педагог Фрідріх Фребель відкрив заклад, який поклав початок новому типу виховних інституцій для дітей дошкільного віку. У 1840 р. він дав йому назву "дитячий садок". За задумом Ф. Фребеля, цей заклад "мав не тільки забезпечувати догляд за дітьми дошкільного віку, а й проводити відповідні їхній сутності та потребам заняття, зміцнювати їхні тіла, вправляти їхні органи відчуття, ґрунтовно знайомити їх із природою та людством, направляти їхні серце й душу" [6, с. 66]. Ф. Фребель розробив питання організації самого закладу для малечі, педагогічного процесу в ньому. Запропонував різноманітні види дитячої діяльності, які найбільше відповідають їхній природі. Особливу роль він відводив грі, вважаючи її найбільш відповідною природі дитини діяльністю. Значне місце в його системі займали ручна праця, зокрема плетіння, складання з паперу, викладання з лучинок, ліплення з глини, малювання. Були передбачені рухливі ігри, марширування, співи. Учений підкреслював значення розповіді та бесід, але не включив до своєї програми навчання дітей читання, письма, рахування. Із німецькою педантичністю Ф. Фребель розробив систему занять, ігор, вправ і дуже детально їх описав. Педагог широ ділився своїми ідеями. У 1838–1840 рр. він видавав газету "Недільний аркуш", а в 1851 р. – щотижневик "Журнал ідей Фрідріха Фребеля", в яких висвітлював свій досвід і друкував конкретні розробки ігор, занять та ін. Окремими виданнями вийшли "Материнські та пестливі пісні" (1843 р.), "Сто пісень до гри з м'ячем" (1844 р.). Пізніше з цих видань було складено книгу "Педагогіка дитячого садка" (або "Дитячий садок"). Ідеї Ф. Фребеля впали на благодатний ґрунт і відразу "дали добрі сходи". У нього з'явилося багато прихильників і послідовників у різних країнах світу. Але на батьківщині Ф. Фребеля офіційна влада до цього закладу ставилася насторожено. Його звинуватили в атеїзмі й навіть підриві тогочасного соціального устрою. В 1851 р. дитячі садки були заборонені, і ця заборона тривала майже десятиріччя.

У 60–70-ті рр. дитячі садки стали швидко розповсюджуватися по всій Німеччині. Цією справою займалися приватні особи й численні педагогічні товариства. Пізніше до цього долучилися й міські управи. У деяких містах вони повністю брали дитячі садки на своє утримання, в інших – покривали частину витрат. Уряд, за умов такої активності громадськості й муніципалітетів, особливої активності не виявляв.

Діяльність педагогічних товариств Німеччини є вражаючою. Найбільшим і найактивнішим було Фребелівське товариство Берліна. Для розв'язання спільних завдань, що визначали для себе педагогічні товариства, вони об'єднувалися в різноманітні союзи, як-от Фребелівський союз, Союз народних дитячих садків. Діяльність усіх товариств координував Центральний союз опіки дитинства. Спільними зусиллями товариства проводили з'їзди, на яких обговорювалися проблеми виховання дітей дошкільного віку, організації діяльності дитячих садків, психічного та фізичного розвитку дітей та ін. Здійснювали вони й видавничу діяльність. На початку XX ст. у Німеччині видавалися десятки часописів, присвячених вихованню дітей дошкільного віку, у великій кількості друкувалися книги з цієї проблеми.

У 1893 р. в країні налічувалося 372 дитячі садки. Вони призначалися як для дітей із заможних сімей, так і для дітей бідноти. Для останньої категорії дітей відкривалися так звані народні дитячі садки. На початку XX ст. відбувалося подальше збільшення кількості дитячих садків і покращення їхньої діяльності.

Підготовка педагогів для дитячих садків здійснювалася в спеціальних семінаріях для дитячих садівниць. Готували садівниць й в інших навчальних закладах, зокрема у відкритому в 1910 р. у Лейпцигу Вищому Жіночому інституті.

Але застосування системи Ф. Фребеля в більшості дитячих садків Німеччини та її тлумачення німецькими педагогами було далеким від замисленого. Річ у тім, що Ф. Фребель представив свої ідеї, свою педагогічну систему в досить складному, туманно-філософському викладі, який був багатьом не зрозумілим. Водночас педагог залишив добре зрозумілу, "розкладену по полицках" систему роботи,

конкретні методичні розробки, детальні описи. Так, він не просто дав обґрунтування доцільності використання й рекомендації щодо застосування свого дидактичного матеріалу, відомого як "Дарунки Фребеля", а й додав численні альбоми, в яких представив практично все, що з цим матеріалом можна робити. У методичній розробці та описовій системі Ф. Фребеля повною мірою проявився характерний для німецької педагогіки педантизм. Послідовники педагога залишали поза увагою його теорію й використовували лише представлені ним у чіткій системі практичні розробки різноманітних занять, ігор та ін. При цьому в організації педагогічного процесу в дитячих садках вони використали шкільну модель у найгіршому її вигляді. Ефект був прямо протилежним тому, до чого прагнув Ф. Фребель. Те, проти чого він активно боровся й що мріяв викоренити своєю системою, спостерігалось в дитячих садках, які носили його ім'я, а саме: формалізм, жорстка регламентованість, дидактизм, сувора дисципліна, муштрування та ін. Садівниці формально, сліпо копіювали його розробки, не допускаючи жодного відхилення від них. До того ж таку заформалізовану, вихолощену модель фребелівського дитячого садка його послідовники стали нав'язувати всьому світові. Вони переконували всіх йти "слід у слід за системою Фребеля", а насправді – за тією системою, яку самі створили, прикриваючись його ім'ям. Позитивно сприймаючи як саму ідею дитячого садка, так і систему Ф. Фребеля загалом, педагоги багатьох країн водночас достатньо активно критикували "фребелівські дитячі садки" й відмовлялися від їх копіювання. У деяких країнах дитячі садки були більш фребелівськими, тобто краще відповідали задумам і намаганням видатного німецького педагога, ніж у Німеччині. Іноземці критикували німців за ігнорування вихідних позицій фребелізму, за те, що вони "засвоїли лише зовнішній бік фребелівської системи", "ухопилися за форму, але не прониклися ідеєю" [9, с. 10]. Але й у самій Німеччині ситуація згодом змінилася. У процесі дискусій, під впливом гуманістичної, або, як її називають, " нової", педагогіки початку ХХ ст., німецькі дитячі садки наближались до "істинного" Ф. Фребеля.

Коли німці дійшли до розуміння значення Ф. Фребеля й тієї ролі, яку він відіграв у розвитку виховних закладів для дітей дошкільного віку в усьому світі, вони прийняли на себе зобов'язання зі збереження його пам'яті, популяризації та поширення його виховної системи. Він став предметом національної гордості для німецького народу. Німецькі педагоги розповсюджували систему свого співвітчизника по всьому світу. У багатьох країнах саме вони відкрили перші дитячі садки, заснували фребелівські товариства, які мали на меті поширення ідей Ф. Фребеля. З ініціативи німецьких педагогів на початку ХХ ст. був створений Інтернаціональний союз дитячих садівниць, членами якого були керівниці дитячих садків, організатори фребелівських товариств, викладачі семінарій з підготовки дитячих садівниць та інші зацікавлені цією справою з усього світу. Регулярно, кожні два роки, союз проводив з'їзди для своїх членів. Вони були досить тривалими (до тижня), завдяки чому їхні учасники встигали прослухати багато доповідей, обговорити наявні проблеми й відвідати показові дитячі садки та семінарії. Проводилися й інші заходи. Так, у 1911 р. у Нюрнберзі пройшов міжнародний конгрес, "присвячений вихованню дітей у дусі Ф. Фребеля". У Бланкенбурзі, в якому Ф. Фребель свого часу відкрив свій перший дитячий садок, було організовано дім-музей Ф. Фребеля, а в Берліні – освітній заклад "Песталоцці-Фребель дім", який став своєрідним науково-методичним центром Ф. Фребеля [9, с. 523–538].

Ф. Фребеля і його педагогічну систему щиро прийняли у всьому світі. Дитячий садок як тип виховного закладу для дітей дошкільного віку надовго став асоціюватися з його ім'ям, утворюючи назви: фребелівські дитячі садки, фребелічки, фребелівські заняття, фребелівські товариства та ін.

У Франції, країні, в якій суспільне дошкільне виховання набуло значного поширення, на початок ХХ ст. склалася така система закладів для дітей дошкільного віку: ясла (для дітей від двох тижнів до 3 років), материнські школи, дитячі садки (для дітей 3–6 років). Перші ясла були відкриті в 1844 р. у Парижі. У наступні роки вони почали досить швидко розповсюджуватися по містах Франції. У 1862 р. вони отримали офіційне визнання як "загальнокорисні заклади". Ясла мали фінансування від держави, муніципалітетів, а також пожертв. Хоч ясла й були платними, але порівняно з іншими коштами, що надходили на їхнє утримання, ця платня сприймалася як досить символічна. У 1875 р. у Парижі налічувалося 29 ясел, у передмісті – 6, в

інших містах – 100. У 1907 р. їхня кількість збільшилася відповідно до – 68, 44, 322. У яслах дітей забезпечували загальним, зокрема й медичним, доглядом, харчуванням, нерідко й одягом. Діяльність цих закладів була регламентована відповідними циркулярами, але педагогічна робота в них не прописувалася. Показово, що навіть до керівниці закладу не ставилася вимога обов'язкової педагогічної освіти [3].

Найбільш поширеним у Франції закладом для дітей дошкільного віку була материнська школа. Початок материнським школам поклав французький пастор Оберліні, який у 1771 р. відкрив притулок для маленьких дітей (*saled'asile*) у селищі Вогехаз. У цьому закладі діти проводили час в іграх, співах, молитвах, їх вчили ручної праці, передусім плетіння, а також читання та письма. На початку XIX ст. подібні заклади з'явилися в Парижі. Вони відразу здобули офіційне визнання й були підпорядковані урядовій інспекції. У 1836 р. у Парижі функціонувало 24 школи-притулки, які відвідували 3600 дітей; у провінції – 800 притулків із контингентом 23000 дітей. У 1848 р. було визнано, що ці заклади є освітніми, а не благодійними, й перейменовано на "материнські школи" (*ecoles maternelles*). На відміну від ясел, усі материнські школи були безкоштовними. У 1886 р. відповідним декретом кожен населений пункт, який налічував 2000 мешканців, зобов'язувався відкривати для найменших своїх городян материнську школу. У 1907 р. у Франції налічувалося 4111 материнських шкіл [4, с. 204]. Крім того, там, де не було можливості виділити під материнську школу окрему будівлю, відкривали "підготовчі класи" при початкових школах. Здебільшого їх відвідували діти 5–6 років. У 1895 р. Міністерство освіти розробило для материнських шкіл програму та низку інструкцій, що регламентували їхню діяльність. Керівниці материнських шкіл повинні були мати свідоцтво про відповідну освіту [3].

Початковий досвід відкриття дитячих садків у Франції відноситься до 50-х років XIX ст. Саме тоді, "під першим враженням від Фребелівських винаходів", з'явилися два дитячі садки в Парижі й Орлеані. Але їхнє існування було дуже короткостроковим і непомітним. Першим же дитячим садком вважають заклад, відкритий в Парижі в 1907 р. У 1911 р. у Парижі з'явилася Французьке Фребелівське Товариство. Протягом 1911–1914 рр. товариство відкрило 6 дитячих садків у Парижі й 8 у провінції. На кінець 1914 р. у Франції функціонувало всього 17 дитячих садків: 9 у Парижі (виховувалося 270 дітей), 8 у провінції (240 вихованців). Дитячі садки були платними, й відвідували їх переважно "діти буржуа". Лише один заклад призначався для дітей народу й він невігдно відрізнявся від інших. Дитячі садки тією чи іншою мірою працювали за системою Ф. Фребеля. У 1911 р. у Парижі, в ліцеї Севін'є, були відкриті дворічні курси з підготовки дитячих садівниць. Те, що дитячі садки не мали значного поширення у Франції, можна пояснити тим, що їхнє місце вже було зайняте материнськими школами, і саме на них зробив ставку уряд країни [3].

Система виховних закладів для дітей дошкільного віку, що сформувалася на початку XX ст. в Англії, була схожою на французьку та складалася з ясел, дитячих шкіл і дитячих садків. Ясла відвідували діти до 3 років. Їхня мережа в Англії була набагато меншою, ніж у Франції. Так, у 1904 р. у Франції функціонувало 388 ясел, а в Англії – 74 (з них 55 знаходилися в Лондоні). На відміну від Франції, де ясла мали значні субсидії від держави і муніципалітетів, в Англії ясла існували лише на приватні кошти.

Найпоширенішим типом виховних закладів для дітей дошкільного віку були дитячі школи (*infant schools*). Їх відвідували діти від 3 до 5 років. Вони були дуже наближені до початкової школи. Діти багато часу проводили за партами. Але на початку XX ст. ситуація стала змінюватися на краще.

Перший дитячий садок в Англії був заснований у 1851 р. у Лондоні німецьким педагогом, послідовником Ф. Фребеля. Активно поширюватися дитячі садки розпочали в 70–80 рр. XIX ст. У 1888 р. був створений Національний Фребелівський союз. Але кількість дитячих садків в Англії все ж була невеликою. Усі вони були приватними й призначалися здебільшого для дітей, що належали до середнього класу. Педагогів для дитячих садків готували в спеціальних навчальних закладах, зокрема Інституті дитячих садівниць "Sesame Hause" в Лондоні [7, с. 11–16].

Хоча дошкільна освіта в Англії була здебільшого справою приватною ініціативи й не знаходила суттєвої підтримки з боку держави або муніципальної влади, тим часом вона не залишилася без їхньої уваги. Так, у відповідних органах

влади були передбачені посади інспекторів дитячих садків і дитячих шкіл. Певну фінансову підтримку отримували дитячі школи.

Великі досягнення в дошкільній освіті були в **Бельгії**. За визнанням сучасників, ця країна займала "почесне місце в справі виховання раннього дитинства" [2, с. 91]. Опікувався дошкільними справами уряд країни. Ще в 1879 р. були запроваджені типи дошкільних закладів (ясла, притулки, дитячі садки). Дитячі садки поділялися на громадські (утримувалися за рахунок громади) й ті, що одержували кошти від держави. У 1912 р. у Бельгії нараховувалося 2771 дитячий садок, у яких виховувалося 258149 дітей віком від 3 до 6 років [2, с. 91–100].

Досить розповсюдженими були заклади для дітей дошкільного віку у **Швейцарії**. У цій країні уряд, взявши на себе зобов'язання забезпечити безкоштовним навчанням дітей від 6 до 14 років, опікування дошкільнят доручив кантонам. Швейцарський шкільний закон усіяко заохочував кантони відкривати заклади "первинного виховання" для дітей 3–6 років, й це давало суттєві результати.

На території **Австро-Угорщини** в 1891 р. був прийнятий закон, яким відвідування дітьми 3–6 років дошкільних закладів визнавалося обов'язковим. Цей закон зобов'язував батьків віддавати дітей у материнські школи й навіть передбачав стягнення в розмірі 10–50 крейцерів за намагання залишити дитину вдома. Паралельно з материнськими школами відкривалися й дитячі садки, які працювали за методикою Ф. Фребеля. В 1908 р. в країні функціонувало 844 дитячі садки.

Перший дитячий садок у **Сполучених Штатах Америки** було відкрито в 1855 р. у штаті Вінсонсін. У цьому ж штаті в 1880 р. був відкритий перший навчальний заклад з підготовки дитячих садівниць. Як і в інших країнах світу, розвиток суспільного дошкільного виховання в Америці розпочинався з приватної ініціативи. Дитячі садки відкривали приватні особи, педагогічні товариства, церква, а також підприємства для дітей своїх співробітників. Починаючи з 90-х років, у відкритті дошкільних закладів активну участь стали брати штати, що сприяло поступовому їх входженню в освітню систему країни. Законодавства більшості штатів визнали дошкільну освіту першою ланкою освітньої системи, а в деяких навіть зробили її обов'язковою. Саме така підтримка забезпечила швидке збільшення кількості дитячих садків. У 1900 р. у США налічувалося 5000 дитячих садків. У 1915 р. функціонувало вже 9650 дитячих садків, у яких виховувалося 486842 дитини й працювало 10886 співробітників [8, с. 254].

За загальним визнанням сучасників, на початку ХХ ст. американці досягли в дошкільній справі найкращих результатів. Ідея дитячих садків прийшла в США з Європи. Її популяризаторами також були прихильники та послідовники Ф. Фребеля зі "Старого світу". Саме в США, як сама ідея дитячого садка, так і педагогічна концепція видатного німецького педагога, впали на найбільш благодатний ґрунт. Американці дуже ретельно вивчали ідеї, систему Ф. Фребеля. Він користувався в Америці, мабуть, ще більшою повагою й визнанням, ніж у себе на батьківщині. Європейці, що побували в Америці, побачили, за їх виразом, "культ Ф. Фребеля, який межував з ідолопоклонством" [10, с. 3–4].

Але не зважаючи на таку прихильність та симпатію до Ф. Фребеля і його системи, саме американці чи не найпершими критично подивилися на його спадщину та створену його послідовниками "класичну модель" фребелівського дитячого садка. Американцям вдалося дійти до першооснов Ф. Фребеля, зрозуміти його істинні замисли й намагання.

Чому саме американцям Ф. Фребель виявився більш зрозумілим, ніж європейцям? В основу системи засновника дитячого садка було покладено ідею максимального врахування вікових особливостей і природних потреб дітей дошкільного віку, сприяння їхньому розвитку за допомогою найбільш притаманних цьому віку видів діяльності, забезпечення їм максимальної свободи, самодіяльної активності, створення атмосфери веселості й життєрадості. На жаль, намагання романтика й гуманіста Ф. Фребеля були не зрозумілі й навіть неприйнятні для німецької педагогіки першої половини ХІХ ст., коли відбувалося перше перенесення з теорії в практику його ідей. Водночас ідеї свободи й активності дитини, покладені в основу його педагогічної концепції, ментально були близькі американцям. Крім того, американці не відчували такою мірою, як європейці, гнітючого впливу середньовічної школи. Але основним було те, що процес активного поширення дитячих садків збігся з

бурхливим розвитком у країні дитячої психології, або, як її там називали, "Childstudy" (вивчення дитини). Результати наукових досліджень у галузі дитячої психології суттєво вплинули на розвиток теорії і практики дошкільної освіти в Америці на початку ХХ ст. і сприяли використанню ідей Ф. Фребеля на якісно новому, але більш наближеному до першоджерела рівні. Проте ідеї Ф. Фребеля, зі свого боку, стали для американців, за їхнім визнанням, "філософією виховання", межі якої виходили за дошкільний вік і дитячий садок та сприяли утворенню оригінальної і своєрідної американської освітньої системи [18, с. 201].

На початку ХХ ст. виховні заклади для дітей дошкільного віку були в більшості країн світу. Були вони й у Японії, Китаї й навіть на Кубі.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що становлення й розвиток дошкільної освіти в країнах світу мало певні закономірності та спільні риси. Відповідно до наявних умов заклади дошкільної освіти в багатьох країнах набули значного поширення й навіть утворили системи дошкільної освіти й розгалужені мережі. Проте в різних країнах світу вони мали свої відмінності й вибудовувалися під впливом багатьох чинників.

Однією з особливостей становлення й розвитку дошкільної освіти в ХІХ – на поч. ХХ ст. було швидке розповсюдження інформації щодо стану дошкільної освіти в різних країнах світу. При відносно нерозвинутих засобах комунікацій поширення інформації відбувалося досить швидко. Ознайомлення з різноманітними автентичними джерелами створює враження про сформованість у той час певного дошкільного освітнього простору. При всій різноманітності ситуацій з дошкільною освітою в різних країнах світу чітко простежується наявність схожого, що, з одного боку, є проявом загальних закономірностей, а з іншого, – результатом великого взаємного інтересу до того, що відбувалося в дошкільній галузі в інших країнах й готовності до запозичення кращого іноземного досвіду. На початку ХХ ст. чітко визначилася тенденція співробітництва фахівців дошкільної галузі, яка виявлялася як у створенні Інтернаціонального союзу дошкільних садівниць, так і в інших формах міжнародного співробітництва (проведення з'їздів, конгресів, виставок тощо). Як приклад щирого потягу до взаємопізнання й співпраці можна навести поїздку американських педагогів до Німеччини. У 1911 р. 500 американців здійснили "паломницьку поїздку на батьківщину Ф. Фребеля", під час якої вони побували в пам'ятних місцях, пов'язаних із життям педагога, відвідали німецькі дитячі садки, взяли участь у роботі з'їзду Інтернаціонального союзу дитячих садівниць. Вражає й те, з якою швидкістю на початку ХХ ст. захопила думки й серця світової педагогічної спільноти система італійського педагога М. Монтессорі.

Становлення суспільного дошкільного виховання в Україні відбувалося в межах загальносвітового "дошкільного руху", під впливом зарубіжного досвіду. Із зарубіжних виховних систем у кінці ХІХ ст. найбільший вплив мала система Ф. Фребеля, на початку ХХ ст. – система М. Монтессорі. Як дізнавалися вітчизняні педагоги про те, що відбувалося за кордоном? Поширеним було особисте відвідування закордонних дитячих садків. Більшість із тих, хто першим у нас відкрив дитячі садки, побували в закладах для дітей дошкільного віку за кордоном, передусім у Німеччині. Дехто поділився побаченим з іншими, надрукувавши своєрідні звіти – розповіді. Так, С. Бобровська видала брошуру "Сущность системы Фребеля (из путевых заметок)", Ю. Фаусек "Месяц в Риме в "Доме детей" Марии Монтессори", цикл статей у часопису "Дошкільне виховання" надрукувала Н. Лубенець. Привертає увагу стиль цих публікацій. Тут є аналіз, порівняння з іншими, власна точка зору авторів, відповідна аргументація. Автори досить повно, з цікавими та доречними подробицями, просто й образно описували те, що бачили. Навіть сьогодні, більш ніж сторіччя потому, маючи нагромадження вже інших зорових уявлень про дитячий садок, сучасний читач починає "бачити дитячий садок минулого".

Вивчення різноманітних педагогічних джерел кінця ХІХ – поч. ХХ ст. показує, що зарубіжні виховні системи й досвід презентувалися в багатьох вітчизняних виданнях і пропонувалися для обміркування й можливого наслідування. Аналіз часопису "Дошкільне виховання", який видавався в Києві в 1911–1917 рр., показав, що значна частина його публікацій знайомила читачів із зарубіжною теорією і практикою виховання дітей дошкільного віку. Дуже часто друкувалися статті зарубіжних авторів, а також матеріали, передруковані із зарубіжних видань. У рубриці "За

кордоном" подавалася оперативна інформація про події, що відбувалися в дошкільній галузі в країнах світу. Часопис створював у читача відчуття існування єдиного дошкільного освітнього простору.

У виданнях дореволюційного періоду зарубіжну теорію і практику дошкільної освіти було репрезентовано в їхній різноманітності й багатогранності з визначенням можливості запозичення. В Україні були добре обізнані з досвідом інших країн. Ставилися до нього з великою зацікавленістю й повагою, але водночас і критично. Проте ця критика була поміркованою й аргументованою. Позиції вітчизняних педагогів здебільшого співпадали з поглядами їхніх прогресивних і гуманістично орієнтованих колег з інших країн. Це був період активних пошуків, і він був співзвучний із загальноосвітнім процесом становлення й розвитку дошкільної освіти.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На початку ХХ ст. у багатьох країнах світу існувала досить розгалужена мережа освітньо-виховних закладів для дітей дошкільного віку, був накопичений значний організаційний досвід, визначені певні теоретико-методичні підходи. Становлення вітчизняної дошкільної освіти відбувалося в межах загальноосвітнього "дошкільного руху", під впливом зарубіжного досвіду. Вивчення і конкретизації цього впливу є перспективним напрямом для подальших історико-педагогічних розвідок.

Література

1. Бобровская С. Л. Сущность системы Фребеля (из путевых заметок) / С. Л. Бобровская. – М. : Типография Грачова и Ко, 1872. – 90 с.
2. Детские сады в Бельгии // Дошкольное воспитание. – 1912. – № 2. – С. 91–100.
3. Дошкольное и внешкольное образование в иностранных государствах (Из журнала Министерства народного просвещения за 1916–1917 гг.). – Петербург : Сенатская типография, 1917. – 262 с.
4. Егунов П. Французское Фребелевское общество и его детские сады / П. Егунов // Дошкольное воспитание. – 1914. – № 3. – С. 193–206.
5. Из жизни детских садов Америки // Дошкольное воспитание. – 1911. – № 1. – С. 19–26.
6. Лубенец Н. На родине Фребеля / Н. Лубенец // Дошкольное воспитание. – 1911. – № 7. – С. 524–537.
7. По детским садам за границы // Дошкольное воспитание. – 1913. – № 1. – С. 12–26.
8. Справка о детских садах в Соединенных Штатах // Дошкольное воспитание. – 1917. – № 3–4. – С. 254–255.
9. Ямбужаль Е. Заимствование школой методов и принципов детского сада / Е. Ямбужаль // Дошкольное воспитание. – 1913. – № 4. – С. 194–210.
10. Ямбужаль Е. Новые детские сады по идее американцев / Е. Ямбужаль // Дошкольное воспитание. – 1914. – № 1. – С. 1–10.